

# **Natrag na obalu**

Priče iz jednog nepokorenog grada

**Sascha Preiß**

S njemačkog preveo Mirko S. Božić

## **Sadržaj**

- 1: Na obali
- 2: Na Dravi ćuprije
- 3: Zlatan
- 4: Tomislav se zaljubljuje u svjetlo
- 5: Trudna supruga tatoo majstora
- 6: Pogrešna procjena rastezljivosti humora
- 7: U streljani
- 8: Nepomirljivi
- 9: Tomislav se pita
- 10: Za šaku turske zemlje
- 11: Eskim
- 12: Tako ti je to
- 13: Damir, Ivana i klub
- 14: Tomislav priča kako je bilo u rovu
- 15: Sreća i bijes Odisejev

## 1. Na obali

Mirno i spokojno rijeka se kreće kroz široki krajolik. Ne mora se mučiti ni žaliti, ne mora žuriti niti se rušiti niz gudure krivudajući kroz visoke planine. Na svome putu ne mora se bojati stijena ili oštih rubova, odavno već im je umakla. Od tada ravnodušno vijuga uz visove. Tako dolazeći iz južnotirolskih Alpi, teče, neopterećeno, pravilno, bez žurbe i uzbuđenja, pravo do najveće europske ravnice, sve do Panonije. Rijeka, kojoj je uspjelo ležati u srcu Europe, u regiji koja je puna krvi i povijesti poput Habsburških kronika, no ipak se povukla iz javnosti. Veći dio svoga puta prevaljuje po rubu regija i političkih formacija, polazeći od talijansko-austrijske granice, tekući između Austrije i Slovenije te Mađarske i Hrvatske, konačno se (a kako drugačije) predajući velikoj rijeci Dunav. Tako Drava leži, u istočnoj srčanoj komori Europe, sa strane. Tiho, skromno, preko ruba i iz svih javnih osjetila, u širokom mrtvom kutu kontinenta, daleko od svih pogleda i pažnje. Ovdje, u ovom širokom i ravnom panonskom Negdje, ni o čemu se ne odlučuje niti zaključuje, ništa ne počinje niti završava. Nema ničega što bi remetilo ravnotežu, izbacilo je iz ritma. Zemlja je ravna i mirna, pa ipak, u svijesti stanovnika je ispod uskomešana i neizlječiva.

Kafić, kakvih je u Osijeku bezbroj, leži na obali Drave, terasa puna stolova i stolica. Suncobrani spremni za otvaranje. Konobar je u srednjim tridesetim. Ratni veteran, kakvih u Osijeku ima oko dvije tisuće njegova uzrasta, želi jednog dana živjeti u Parizu. Kaže da ne poznaje nikoga iz svoje gen-

eracije tko može zaspati bez tableta za spavanje.

Drava je nezahtjevna rijeka, koja je našla neometan put kroz kontinent i kao da se na jugu panonske ravnice smiruje, poput neke romantično naslikane seljančice što se kraj puta odmara od napora bezbrižnog života. Leži tu široko i ugodno, među šumama, livadama i ponekim zaboravljenim selima. Ovdje može raditi ono za što je ionako imala dosta vremena na svom dugom putu: samozaljubljeno sanjati, močiti gusto obrasle obale i susjednu kaljužu te zajedno sa vodom svojih nimalo življih susjeda rađati gomile riba, žaba, ptica i komaraca. Drava se ne mora bojati ljudi, naselja, gradova. Iako su se neki od njih i našli na njenim obalama- Villach, Maribor, Varaždin, iako je najveći od njih Osijek. Pa čak iako je u svom posljednjem dijelu poslije mađarsko-hrvatske granice plovna, korito si je namjestila udobno i ugodno, nenametljivo okruživši mali svijet.

Iako je višekratno služila kao granica teritorija, nikada nije izabrana kao nužan ili značajan trgovački put, što bi poremetilo njezin mir, s čime je posve zadovoljna. Kada je na sjevernoj obali završavalo mađarsko kraljevstvo a na južnoj slavonsko; zatim Habsburgovci na sjeveru i Osmanlije na jugu; potom opet Hrvati i Mađari- čak iako su njezine obale korištene kao obrambene linije, za ili protiv ovih naroda kada su u 17. stoljeću protjerane Osmanlije. Kada su se u 19. i 20. stoljeću Mađari i Jugoslaveni, Srbi i Hrvati preko nje međusobno prepucavali, a u dva svjetska rata Rusi i Nijemci na njoj susretali kao neprijatelji- pa čak iako su njene vode višekratno iznenada potamnile od porasta biomase, tolikih mrtvih tijela.

Ne, nikad se Drava nije bojala najglasnijih stanovnika svojih obala, a čak i da jeste, isprao se iz njenog korita, odnio i potopio, taj maleni strah, nepre-

poznatljiv talog. Ostaci prošlih ratova, bitaka, borbi i ubojstava trulo leže negdje u njezinoj vodi, prohujalo, pretvoreno u blato. U ovom miru, može se posvetiti radnji koja joj je najdraža: gledati nebo i usput, kao kod probavljanja poslije velikih obroka, stvarati svakojaka bića koja joj se čine poput malih pjesama. U Osijeku, posljednjom gradu rijeke, počeo je rat koji je doveo do raspada Jugoslavije, kada su šef policije i njegov zamjenik, obojica Hrvati srpskog podrijetla i zagovarači bezvojnog rješenja konflikta, htjeli organizirati obranu centra grada protiv Jugoslavenske Narodne Armije, koja se već nalazila na hrvatskom tlu i organizirala protiv Vukovara. Hrvatski nacionalisti, koji nisu htjeli braniti grad pod srpskom komandom, namamili su i jedne i druge na nepregledan teren, ubili ih, bacili trupla u rijeku i preuzeli njihove pozicije. Ovi i mnogi drugi smrtni slučajevi nikada nisu razriješeni.

Rijeka se čini najsretnijom, na samom svom kraju. Kao da dolazi sama sebi prije nego što se nimalo ushićeno izlije u Dunav, potpuno mu se predajući. Ovo sjedinjenje dugo se priprema, trideset kilometara dugo. Brze promjene nisu za rijeku. I Drava i Dunav široko su potopili tlo u svojoj blizini. Stvorili su rukavce, da bi se postupno, oprezno, pa ipak neizbježno, približili. Stvorili su novi teritorij, koji je samo za njihovo tiho zajedništvo. Previše nezainteresirana da bi poradila na delti, Drava se radije u proljeće nijemo izlije preko obale i ostavi svu svoju suvišnu vodu u okolišu. Dunav, preponosan da bi se tiho vukao pokraj susjedinih darova, dodaje i dio svoje vode, da bi se u dvostrukoj vlazi raznolikost mogla neometano i divlje razvijati. I ljudima je dopušteno. Tako se između dvije rijeke raširilo jedno ravno jezersko područje, jedinstven biotop: Kopački rit. Ribari sjede na obalama njegovih

rukavaca, u tihom lovu na šarane, somove i smuđeve koji se uvečer na otvorenoj vatri ili začinjeni s paprikom pretvaraju u ljute, krvavocrvene juhe. Pa ipak, ujedinjene vode Drave i Dunava nisu samo dobrostive, svake godine u proljeće svojim poplavama izbace bezbrojne komarce nad cijelu ravnicu. Sela, čak i gradovi daleko od obala poznaju preveliku plodnost obaju rijeka i svjesni su svoje izloženosti, da se hirovima dvaju rijeka ne mogu suprotstaviti. Kao da voda bljuje trupla prošlih stoljeća, oslobađa ih kao komarce, kako bi napali i natrag uzeli svoju hladnu, prerano prolivenu krv. Sablasti truleži i gnjileži bruje u zraku, noću se obrušavaju na zemlju. Muče stanovnike nesanicom, bolestima, epidemijama. Nešto dijabolično krije se u svemu lijepom, zlobna zaraza iz jednog od najljepših dijelova ove široke ravnice. Ne možeš imati jedno bez drugog. Prevelika plodnost rađa previše svega. Kao da Drava u tome vidi nekakvu razonodu, istodobno vezivati i kažnjavati ljude istočne Slavonije. Oboje zbog hira ugodne samozadovoljnosti. To su valjda najbolji gospodari, koji istodobno znaju dati život i ne dopuštati podanicima obijest. Rijeka se, u tim najsretnijim posljednjim kilometrima, lagano mreška. Uživa u pripovjestima o svojoj božanstvenosti, u škakljivim pričama o tajnim bićima svojih voda koja ljudima jednako nose sreću i nesreću, nesavladivoj sili iz svojih bujica. Tekući ispod mosta blizu osječke Tvrđe, priča si priče o morskim sirenama iz Rita i elegantnim mladićima sa štitom i mačem; o slavenskim riječnim vilama i bogovima munja, o junacima, borbi, smrti i odrješenju. Ne zna da stanovnici ovog grada, Osijeka, i ovog kraja, Slavonije, nemaju vremena, u bajkama i vilinskim sagama ovjekovječivati njima neatraktivnu, premokru rijeku, obožavati je. Doduše cijene njene vode i unosno žive od njih, ali im se njihov vlastiti rad

čini vrijednijim od darežljive prisutnosti rijeke. Ne žele se pokazivati i doživljavati ovisnicima o njoj. Zahvalnost je nešto drugo. Ljudi iz okoline žive od doprinosa obaju rijeka kao i od plodnih livada preko. Ovce i kokoši, pšenica i voće zriju, čak i vino. Doduše teško, ali vrlo svijetlo i suho vino koje je okusilo previše vode na premalo sunca, no ipak vino, nešto dionizirajuće u tom premirnom krajoliku. Ali Drava nije za velike stvari. Premalo ili nimalo se s njom trebalo boriti da bi se od nje moglo živjeti. Premalo je potpomagala ljude da bi u misli utisnula pouku o milosrdnim i nemilosrdnim bujicama. Jedna godišnja poplava komaraca se puno lakše izdrži od straha, u silovitim blatnim bujicama izgubiti sav imetak ili čak život. U svakom slučaju, stavili su je na grb regije. Što bi si jedna rijeka još mogla poželjeti? Jer čini se da nije baš zainteresirana za prave, moćne poplave. Prekomotno se vuče kroz krajolik, više leži nego što se kreće. Rasti vodostaja reguliraju se jednostavnim branama, mjerači pokazuju mjesečnu oscilaciju od jednog metra, kao da rijeka neprestano mirno diše. A za odlaganje prekomjerne vode odabrala si je sjevernu obalu, gdje leži Kopački rit. Nitko nije tako glup da tu zasniva svoj život. Naprotiv, grad Osijek se potpuno nedirnut smjestio na južnoj obali, gdje ga rijeka poprilično ignorira, a i obrnuto. U povjesnici grada se rijeka pojavljuje rubno, kao mjesto koje su prelazili preko mosta istočno od garnizona i ostavljali na miru. Drava je previše beznačajna trgovačka cesta, kako od zapada prema istoku tako i sjevera prema jugu. Luke na njenim obalama su male i nisu od onih koje graniče s velikim trgovištim. Ribari najčešće ne sjede na njenim obalama, love na Ritu i tamo ponajprije za vlastite obroke. Malo toga smeta harmoniju njenih šumovitih obala; nekoliko skela leži pripremljeno. I osim toga, s kime da se i posluje?

Drava teče prema istoku. Prema Srbiji, zemlji od koje se Hrvatska krvavo rastala. Najposlije na osječkim obalama Drave, kada je JNA dolazeći sa sjevera zauzela poziciju iza obalnih utvrđenja i deset mjeseci opsjedala i bombardirala grad. Sa takvima ne želiš nikakvu trgovinu, kamoli tako sporu kao brodsku. Osim toga ne bi došlo ni do kakva isplativog posla jer je Srbija siromašna i nema Slavoniji što ponuditi zbog dva skupa rata, europskog trgovačkog embarga i jednog NATO-va bombardiranja. Eventualno vinari uzduž hrvatsko-srpske obale Dunava promatraju svoje istočnoslavenske susjede kao poslovne partnere, bez kojih se slavonsko vinarstvo ne bi moglo razvijati. A sa sjevera prema istoku? Tek sada, početkom 21. stoljeća na posljetku se gradi veza između sjevera i juga, koja će međusobno povezati dva udaljena glavna grada, Budimpeštu i Sarajevo. Autocesta i njen budući promet premošćuju rijeku jedva je primjećujući. A stari most, mali i obnovljen nakon što su ga u prošlom ratu razorili Hrvati, da Srbi nebi mogli ući u grad tamo gdje je gradska tvrđava na južnoj obali, tamo je prije nekoliko stoljeća stajala jedna osmanlijska varijanta od drva. Ili za trgovinu s Mađarima ili da bi je se moglo osvojiti. No Mađari nisu imali interesa za južnu stranu Drave. Jedna vlažna obala na sjeveru bila im je dovoljna. Jedan most u svakom slučaju nisu sagradili, taj su Turci već morali sami sagraditi da bi dojahali prijeko, do Pečuha. Što su i učinili, u Osijeku nisu ostali. Rijeci je skromnost njenih vladara odgovarala, njeno korito bilo je neometano, nije se morala gurati kroz kamene cijevi i mogla se, skoro kroz san, i dalje ljuškati.



## 2. Na Dravi ćuprija

Grb grada Osijeka prikazuje kameni most preko rijeke sa tri vitka luka. Na središnjem luku podignuta je obrambena kula. Iznad toga se na štitu vidi ruka, koja prijeteći maše turskom sabljom. Ovaj most se nalazi i na grbu Osječko-baranjske županije kao simbol, bez sablje. Međutim, takav most se ne može naći u cijeloj Osječko-baranjskoj županiji. Turci su tijekom svoje vladavine sagradili samo jedan lučni drveni most preko rijeke. Za turske graditelje tipični lučni mostovi nalaze se nasuprot tome južno od Drave, gdje su se Turci duže naseljavali, posebno u Bosni i Hercegovini. Habsburgovci, koji su Turke protjerali iz Osijeka, nanovo su utvrdili grad, ali most su ostavili kakav je bio, tj. uvijek iznova obnavljali most koji bi uništavale poplave. Planovi graditelja Toma Hudovszkog za kameni most, uključujući obalne pregrade protiv poplava, početkom 19. stoljeća, iz financijskih razloga nisu provedeni. Tragovi turske vladavine u gradu Osijeku nestali su, osim jedne zadržane ruševine. O turskom dobu čak ni u Domovinskom muzeju nema nikakvih tragova. I povijest grada objavljena 1996. za osamstotu obljetnicu Osijeka (koji nema direktne veze sa starim rimskim naseljem Mursa na istom mjestu), *Od turskog do suvremenog Osijeka* sa gradskom kronikom započinje tek 1687. nakon završetka turske vladavine. Jedan vic iz jugoslavenskog perioda kaže: zašto je modernoj Turskoj tako loše? Jer su Turci bili u Bosni 300 godina. Staro, turski obilježeno gospodarstvo koje su osvajači donijeli sa sobom na Balkan iz Osmanlijskog carstva, i tu ga zapustili danas, prema vicu, budući da nije orijentirano na profit, smatra se

nazadnim i nemodernim, neovisno o ekonomskim datostima koje su Osmanlije zatekle oko 1500. na području između Drine, Neretve i Drave. Pa ipak se u srcu osječke predožbe o sebi nalazi jedan turski most- jedna misaona slika za čvrstoću i trajnost, često prikazana sa anđelima čuvarima i kraljevskom krunom. Koji nikad nije sagrađen.

- Pogledajte ovdje naš tajni simbol grada, 1976. dovršeni pješački most, po uzoru na Golden Gate u San Franciscu. U ratu nije oštećen, noću je prelijepo osvijetljen. Blizu mosta postoji čak i kafić San Francisco.
- Postoji li u San Franciscu i jedan *Café Osijek*?
- Lako zamislivo, nisam još nikada tamo bio. Možda bismo se trebali potruditi oko bratimljenja, ipak u SAD-u živi mnogo Hrvata.
- Most je izgleda vrlo popularan, u međuvremenu se smatra najfotografiranijim motivom grada, čak više i od katedrale.
- Recimo to ovako: tijekom proljetnih i ljetnih mjeseci može se sresti mlade koji sa njegove najviše točke skaču u rijeku. Veći izazov bi bio kad bi mladi skakali sa višeg automobilskog, ili čak željezničkog mosta.
- Posebno zadnji most je sve samo ne bezopasan.
- Nije most avantura za mlade, već rijeka. Njena voda je mutna zato što sa sobom nosi puno zemlje. I često i stabla koja u vodi ostaju neprimjećena. Samo u proljeće 2007. je takvim skokovima troje mladih smrtno ranjeno.
- Bi li pomogla zabrana skokova?

- U Osijeku smo gledišta da se ponašanje opasno po život pročuje i da su i mladi dovoljno pametni da se takvim opasnostima ne izlažu.
- Ništa se ne poduzima?
- Bi li zabrana skokova povećala kvalitet vode Drave?
- Mogla bi doprinijeti tome da mladi spase život.
- Za razliku od vožnje u pijanom stanju, skokovi u Dravu nisu masovna pojava.
- Moglo bi se obnoviti, i ponovo otvoriti, zapušteno javno kupalište na Dravi.
- Zato nedostaju novac i dozvola. Kupalište već godinama nije u javnim rukama. A teško da bi jedan bazen s toboganom smanjio fascinaciju skakanjem u tekuću vodu sa atraktivnih mostova.
- Ne skače svatko, tko u vodu može niz ljestve ili plažom, sa mostova.
- Hoćemo se kladiti?
- U jedan skok u Dravu?
- Neću.

### 3. Zlatan

U jesen 2006. godine, jednog popodneva u Osijeku dogodio se jedan relativno nebitan događaj: Zlatan, drugi konobar bara *Triton* sjedio je, ne radeći, za jednim stolom u praznom, slabo osvijetljenom baru. Zapravo nije sjedio nego se heravo i klimavo nakrivio preko stola. K tomu je još pokušavao gestikulirajući i suvislo uvjeravati Zorana, prvog konobara kafića. Ovaj je

napeto sjedio prekoputa, pokušavao pokazivati što manje reakcija i brinuo se za stabilnost stola. Zlatanov vrlo ganuti govor mu je bio fizički tako neugodan, koliko je ovaj mlatarao rukama i više lajao nego govorio. Zlatan se žalio na svoju lošu plaću u kafiću. Žalio se rječito, gestikulirajući, glasno, govorio sa mnogo pljuvačke i ne uvijek razumljivo, i ne odbacujući njegovo predbacivanje da je pijan. Naprotiv, tvrdo ga pogleda i zatraži od njega još jedno pivo i još votku s limunom. Zoran pogleda u crvene oči, nagnutog, utvrdivši da se ovdje pred njim sokoli netko tko misli ozbiljno. Ali oklijevao je, čekao nešto. On neka radi i ispunjava želje gostiju, viknu Zlatan i sagnu se još više. Zoran je čekao. Bolje mu je da sad ide za prokleti šank ispunjavati svoju konobarsku dužnost, dreknu ovaj ispljunuvši mu riječi u facu. Zoran je čekao. Tada, prije nego je pijandura mogla zamahnuti, uhvati njegovu ruku, reče mu tiho da se ponaša kao potpuni idiot, i pripremi pića. I jesam, jer ovdje radim, viknu Zlatan za njim, ostavši nagnut nad stolom. Buljio je u nisku gostionu, iskopao jednu cigaretu. Udahnuo je dim, držao ga nekoliko sekundi u plućima, otpuhnuo ga u kuglu jedne lampe i pljunuo. Zatim je ugasio cigaretu u pepeljari, zateturao i prevrnuo čašu. Promatrao je čašu dok je padala, pucala, i krhotine se razletjele. „Fuck“, rekao je.

Zlatan je bio mladić, početak dvadesetih, vjerojatno student na osiječkom sveučilištu „J.J. Strossmayer“, koji je dodatni prihod zarađivao u Tritonu. Malo se znalo o njegovim životnim uvjetima. Jednog travanjskog dana pojavio se u kafiću i rekao da može izvanredno konobariti i da li im treba drugi konobar. Zoranu je doista trebao, njegov drugi kolega bio je kidnuo u Istru da se preko ljeta tamo obogati. Vlasnik kafića, Ivica, okrenuo se na svom

crnom kožnom stolcu i upitao ga odakle je. Zlatan nije oklijevao: iz Virovitice je i živi tamo sam sa svojom majkom i dvoje braće i sestara, otac mu je poginuo u ratu kod Požege. Sad traži posao da ne bi morao živjeti od male rente za preživjele, koja će ionako uskoro biti ukinuta. Ivica se podignuo, poduprt štapom, šepavo koraknuo u njegovom smjeru i proučio ga. „Pa, Zlatane iz Virovitice“ reče ovaj polako, „tvoj neplaćeni pokusni rok počinje u srijedu popodne“. Tada je šepavo produžio pored njega prema wc-u. I tako je Zlatan postao konobar u Osijeku. Stalno je dolazio na vrijeme, uredno odjeven i istuširan, pouzdano radio, čak je i napojnice po uputi ostavljao sa pazarom u kasi. Ivica je povremeno dolazio i gledao ga dok radi. Nikad ne bi došao sam, već u pratnji jednog ili više prijatelja koji bi se smjestili kod ulaza u kafić i ćaskali. Čak je i svoju curu Ljiljanu kadšto dovodio i pokazivao je njemu, koji bi se pred njom naklonio. Poslije pet tjedana dobio je ugovor o radu a poslije osam svoju prvu plaću u gotovini. Zoran i Zlatan radili su naizmjenice prijepodne i poslijepodne, kafić se otvarao od 9 i zatvarao iza zadnjeg gosta, ipak nikad prije 23 sata. Nije puno pričao o sebi, žalio se, niti previše pričao sa gostima. Nikada nije dovodio prijatelje u kafić niti ga je Ivica vozio kući. Unatoč tome Ivica je saznao njegovo mjesto stanovanja, sobu u studentskom domu Jug Dva, gradskom kvartu betonara. Čini se da nema curu, kaže jedan od Ivičinih prijatelja, barem ne u zadnjih pet tjedana. Ne možeš ni zamisliti bol u njegovim jajima kad bi je imao, naceri se ovaj.

Zoran se vratio do stola, ostavio pivo i votku i tutnuo mu metlu i lopaticu. „Šta ovo znači?“ viknu Zlatan, „zar kod tebe i gosti moraju raditi?“

„Za ovo malo što ovdje dobijem neću ništa uraditi.“ Zlatan potegnu pivo.

„Nemam volje, s tobom se svađati, obriši to sranje sada“ reče Zoran. On popi pivo, mlatnu čašu na stol, istrese votku u sebe, mlatnu i tu čašu. „Ah, fuck you“, prokunu, sam počisti sranje i sjede. „Više ti ne mogu plaćati, znaš to“. Zlatan viknu da sa jebenih 2000 kuna jednostavno ne može živjeti u ovom usranom gradu, da je to prokleta premalo, fuck, u odnosu na stannarinu od 1000 kuna a drugu polovicu potrošiš za ništa u dva tjedna, jedva da imaš dovoljno za žderat, i da li bi mu on pojasnio kako da od toga živi, treba mu još jedna tisućarka itd. Fucking shit. To bi mu trebali biti jasno, od tog novca jednostavno ne možeš živjeti mjesec dana, mogao bi i sam tjednima jesti samo kruh i vodu i lokati, tu smrdljivu, odvratnu osječku vodu od koje dobiješ osip. 2000 kuna, ni 350 eura, sranje, može li mu navesti zemlju u kojoj se s tako malo može živjeti, mjesec dana rada za 2000 jebenih kuna, sjebano. Ovo ovdje u ovom jebenom sranju se ne može nazvati život, prije zajeban pokušaj preživljavanja u zemlji koju nije tražio. Zoran si, ljutit, nije dopuštao taj ton.

Otprilike u tom trenutku sam ušao u kafić. Naoko podivljali Zlatan me napadao, koliko zarađujem. Nisam ga isprva razumio, ponovio je pitanje. Nisam znao kako da reagiram i spomenuo mu neku cifru, na što je on svadljivo napao Zorana da tu može vidjeti na što on misli, sa više novca moglo bi se nešto i izgraditi, sa djetetom, stanom i svime, ako želiš.

„Jedno veliko karlovačko“, pogleda me prezrivo i upita što ću ja. Razgovor se zagrijano nastavio, prečuo sam koliko sam mogao. Malo. Zoran je inzistirao da Zlatan pita Ivicu više novca, radnja ipak radi dobro a nijedan polu-

misleći balkanski poslovnjak ne posjeduje samo jedan bijednu birtiju od kojeg se hrani, neka samo pogleda kakav auto tip vozi, od usranih 2000 kuna to ne bi mogao. Reče da je potpuno svejedno tko kakvo auto vozi, dok god radi svoj posao, i ne laje pijan kao konj u kafiću, lokal će i više zarađivati. Osim toga ni on sam ne zarađuje bogatstvo a radi ovdje već dugo, pa je još uvijek živ, itd. Tako je to išlo neko vrijeme vamo-tamo, Zoran je govorio sve tiše, promuklo šapćući, Zlatan se suprotstavljao sve ljuće, sve pijanije i sve manje razgovijetno, da neće imati uspjeha. Nekad poslije trećeg Karlovačkog je nestao. Nisam čuo kako odlazi. Zoran je uključio muziku, drugi gosti su bili došli, i ispričao mi se.

Možda mu se prije ovog popodneva nešto dogodilo, reče on pospremajući prazne boce. Je li prijepodne ostao sam u kafiću kao tako često prethodnih dana? Je li mu nešto tvrdokorno prošlo kroz glavu, i on je otad tako sjedio i galamio? Zapravo je trebao raditi popodne, očito se prethodno obilno napio i strogo odbijao raditi, umjesto toga radije je galamio. Vjerojatno je još od prošle večeri vukao mnogo ostataka alkohola jer se tu očito desilo nešto što nikako drugačije nije mogao preboljeti nego da se potpuno napije. Da li su ga neki prijatelji ili poznanici nagnali na govoranciju ili je on to sam napravio? Ili su ga druge mogućnosti dovele do toga da sjedi u kafiću i galami, to si nije mogao pojasniti. Dovoljno je jasno da je tu sjedio i htio olakšati dušu sa Zoranom. Ali on mu nije mogao pomoći. Kafić se postupno punio, Zoran je izgledao pospano.

- Kako biste vi reagirali na njegovom mjestu?
- U principu slično, vjerojatno. U svakom slučaju je to principijelno

nebitno.

- Vjerojatno. Jeste li radije na strani potlačenih?
- Ne nužno, u ovom slučaju mi se sviđa mladićev očaj.
- Arogantno, uživati u tuđem očaju.
- Također, osuđivati mladićevo ponašanje.
- Vi smatrate očajničko pijanstvo dobrom strategijom kod pregovora o plaći?
- Navedite mi uopće jednu uspješnu: nema lobiranja, u svako doba zamjenjiv, očito na kraćem kraju štapa. Čak ni sa pravom startnom pozicijom.
- Drugačije ponašanje bi bilo, na primjer, prihvatiti nedovoljnu plaću kao daj što daš. Tako bi mu ostala dosadašnja plaća.
- To je očito bila početna točka razgovora, stanje oskudice.
- Ali to što je izazivao i uvrijedio svog nadređenog ne bi ga dovelo do cilja. Osim toga je i osobito nesimpatično.
- Nesumnjivo, ali da li se ovdje radi o simpatijama ili novcu?
- O jednom mladiću, koji se nije držao razgovornih konvencija.
- Možemo to nazvati pobunom, jer to nije bio slučaj.
- Što je kod ovog slučaja tako nebitno?

Poslije razglašavanja Zlatanova „nastupa“ se kod nekih gostiju kafića i Ivićinih prijatelja stvorio dojam da to nije bio njegov prvi pijani radni dan u kafiću. Neki su ispričali Ivici da se sjećaju večeri kada bi zajedno sa gostima pio pivo i rakiju, pobratimio se i na koncu zbog alkoholnih izmaglica u vlastitoj glavi ne bi dobro sračunao kasu. Drugi su ga se jako sjećali kao



ćudljivog i neuračunljivog čovjeka, a drugi se pak nikako nisu sjećali. Poslije su se sjetili jednog dana kad mu je ispao pun poslužavnik. Čak ga je namjerno u napadu bijesa bacio na pod. Ivica je slušao za šankom, ništa ne govori, popio jednu rakiju za Ljiljaninu ljepotu nakon što si je ponovno nakarminala. Zoran je radio puno i očito slabo spavao. Slučaj sa poslužavnikom proširio se među sve malobrojnijim gostima kafića. Pretvorili su ga u vrlo krvavu epizodu, u kojoj Zlatan neke muške goste pijan napada razbijenim kriglama i šokiranim mladim damama koje su odvedene u hitnu, sa listovima i rukama razrezanim letećim krhotinama. Osim toga je, koliko se sjećaju, svoj posao obavljao uvijek pomalo do teško pripit i naginjao naglim ispadima.

Ivica je znao da mora djelovati kad se Ljiljana zarazila tim pričama. Cijelu jednu večer mu je ponavljala priče, pritom mu priuštivši jedan neskoncentriran orgazam tako da je neraspoložen zaspao.

Zoran je šutio o ovim, beskonačnim ponavljanjima raširenim, svjedočanstvima. Ivica je sjedio u jednom mračnom kutu kafića i pustio prijatelje da govore, koji su se žalili na smanjene prihode kafića zadnjih tjedana, za što je moralo biti razloga. Ljiljana je nervozno sjedila za šankom i pušila. Zoran je samo rekao da se ispričanog ne sjeća. Kao ni načelnih pritužbi gostiju prije rečenog popodneva. Ivičini prijatelji, kojima je sagradio više kafića i branio ih od konkurencije, nekoliko sekundi su se gledali. Odjednom reče Ivica, naslonjen na svoj štap, da ga ne zanima što se desilo a što ne, da beskonačna priča treba prestati da je njegova odluka pala. Zlatanov pripiti rad je i tjednima nakon njegova otkaza bio razlog manjih prihoda kafića.

Zoran nakon ovog popodneva nikad više nije vidio Zlatana. Dva tjedna kasnije je, probe radi, uposlen novi konobar u Tritonu: Vedran.

#### 4. Tomislav se zaljubljuje u svjetlost

Tomislavu se ne žuri. Barem ne često, ponajprije noću, na putu kući. Putevi kući su putevi na koje Tomislav može potrošiti mnogo vremena. Vrijeme nije novac. Tomislav si izabire bilo koji radni dan da trči doma. Kad nikog nema usput. Samo semaforški čovječuljci i on. Oni su uvijek na putu. A zelenima se uvijek žuri. Crvenima je žurba nebitna. Oni imaju vremena. Ionako nitko ne ide. To što se crveni i zeleni čovječuljci uvijek mimoiđu, jer nikad zajedno ne idu, nešto je što bi Tomislav nazvao tragičnim. Jednom je zamijenio boje i vrijeme. Tada je vrijeme postalo novac. Tad se pojavio strogo, plavo odjeveni čovječuljak i tražio novac, jer se ovaj žurio kao zeleni čovječuljak, ali je svjetlio crveni.

- Kakva je to kvazipoetska priča o pješačkim semaforima?
- Nošenje svakodnevice u lagano pjesničkom ruhu naivnosti svjedoči o karakteru.
- Naivan karakter nije poetski događaj.
- Kako biste si drugačije pomogli ako vas policijski primoraju da platite kaznu zbog nepravilnog prelaženja kroz crveno, noću na avet injski praznoj ulici?
- Odgovarajući lijek protiv idiotizma je naivnost?

- Odgovarajuće sredstvo protiv reda je poezija.
- Što da se radi protiv patetičnih napada poput vašeg?

Tomislavu je uspjelo, dugim smislenim monolozima pobiti policajčevu vrijeme-je-novac-frazu: jednostavno nije imao gotovine uza sebe. Čistunac nije ni trepnuo, birokratski ponudivši Tomislavu jednu večer pod svojom zaštitom. To nije dobro mirisalo. Tomislavu se postepeno sve više žurilo, pa pogleda malo bolje nepopustljiv izraz redarstvenika. Čovječuljak koji živi od toga da bude bezbojan i ima vremena, kad druge treba ubrzati. Tomislav odjednom nađe novac u točnom iznosu. Urednom čovječuljku iskrade se jedan smiješak. Tomislav je tražio račun. Tada se smiješak zaledi, i zveckajući sruši na pod. Policajac uđe u svoj auto i odveze se, bez novca.

Da je u Einsteinovoj teoriji relativiteta (kao i u njenom daljnjem razvoju kroz Heisenberga) svjetlost veličina koja je i sama relativna, a sa njom i prostor kroz koji se kreće, nije dosad istraženo u njihovom potpunom utjecaju na stvarni život. Ne samo da se kroz brzine i spajanja svjetlosnoreflektivnih tijela mijenja poimanje reflektirajućeg svjetla; da, čak i kroz brzine tijela jednih prema drugima mijenjaju se poimanja i doživljaji prostora. U promijenjenom poimanju nužno se mijenjaju i radnje. Po Adamu Rieseju se mijenja i krivljenje novca, budući da je krivljenje prostora u prvoj liniji krivljenje svjetla i s time vremena. Doduše u obrnutom smjeru. Dok se prostor isteže proporcionalno svjetlu i vremenu, novac se isteže negativno proporcionalno, dakle smanjuje se pri visokim brzinama.

Fenomen koji se posebno može promatrati u svakodnevicu.

Tomislav je sa svojim novcem dugo stajao između crvenog i zelenog svjetla čovječuljaka, gledao u daljinu i zaljubio se u obojicu.

- Da li to nešto znači?
- Naravno.

## 5. Žena tattoo majstora

Dok u susjednoj sobi obrađuju tijelo jednog momka, ona sjedi pred velikom šalicom kave. Lista neki časopis, puši. Prije mjesec dana izgubila je mjesto u jednoj firmi, čije ime ipak želi prešutjeti. Vodstvo firme nije joj imalo što predbaciti. Dolazila je na vrijeme, redovno, nije utajivala novce, bila je pristojna sa klijentima. Sve u skladu sa obrazovanjem i ugovorom. Radila je nekoliko godina, dok nije zatrudnjela. Ubrzo potom udala se za tipa. Poznaju se od njenog školovanja, provode ljeta zajedno na moru, ona radi u istarskim kafićima a on u klubovima. U listopadu je napunila 22 godine, a on 23. Nije otpustena zbog trudnoće, to nije razlog za otkaz. Miluje svoj okrugli trbuh, u sedmom je mjesecu. Bit će dečko, zvat će se Marin.

U susjednoj sobi zvrndanje tetovirske igle. Kratko prije nego je zatrudnjela on je otvorio studio, direktno na centralnom trgu, trgu Ante Starčevića. Par mjeseci kasnije, samo 150 metara dalje jedan konkurent otvorio je radnju. Obje radnje rade dobro, uobičajeno crna, mala umjetnička djela i u Osijeku su popularna. Mnogi učenici i studenti na nekom mjestu imaju tetovažu ili

piercing. Bockanje jedne slike zahtijeva spretnost i izdržljivost, osim toga i čistu i dobru opremu. Radni prostor slični zubarskoj ordinaciji. Jedna stolica, pribor u različitim veličinama, dezinfekcijska sredstva. Dok u zapadnoj Europi cijene za tetovaže kreću od 30 eura, ovdje se možete tetovirati već za pet eura. Na zidovima radnje visi galerija slika koje je tattoo majstor dosad napravio na svojim klijentima, svih veličina, svih oblika, svi dijelovi tijela. Ružan erotski okus, prljavi imidž popularnog nakita na koži povremeno izaziva i odbojnost. Žena tattoo majstora izgubila je svoje radno mjesto zato što je jednog dana došla na posao u majici i tetovaža na ruci je postala vidljiva.

Jedan njezin prijatelj imao je isti peh. Dok njezin muž izlazi iz sobe, gasi cigaretu. Doktor joj je dopustio pušiti pet cigareta dnevno, kaže i smješi se.

## 6. Pogrešna procjena rastezljivosti humora

– Priča se da je u proljeće 2006. poklič *Za dom-spremni!*<sup>1</sup> među os

---

<sup>1</sup> Poklič *Za dom-spremni!* izvorno pripisan pokretu hrvatskih nacionalista Josipa Jelačića iz 19. stoljeća, preuzeli su fašistički ustaše Ante Pavelića kao zaštitni znak, uključujući i podignutu desnu ruku kao hrvatski ekvivalent za "*Sieg Heil*". Ustaše, jednako kao i nacionalistička stranka HSP (Hrvatska stranka prava Ante Starčevića, od koje su se prvi odvojili kao njihova militantna skupina), nisu postojali za Titove Jugoslavije jer Savez komunističke Jugoslavije bio jedina stranka. HSP se nanovo oformio tek 1990., a ustaše su, s druge strane, ostale zabranjene. Ipak, tijekom Domovinskog rata (jugoslavenskih ratova 1991.-1995.) na hrvatskoj strani se borila ne samo milicija Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) nego i jedinice koje su se stilom odijevanja i oznakama pozivale ne ustašku crnu legiju iz

ječkim studentima neočekivano dobio na prestižu, možete li to potvrditi?

- To može iritirati ali doista, ta se parola neko vrijeme mogla često čuti. Ipak, to se ne bi trebalo precjenjivati.
- Taj poklič, koji se može prevesti kao *For home-ready!* je zapravo desetljećima stara, desnonacionalistička parola, koju danas koriste hrvatski neofašisti jer upućuje na fašističku ustašku državu 1941.-'45. Kako pojašnjavate njenu popularnost među studentima?
- Tako što se radi isključivo o seksu. Što bi mladima moglo biti privlačnije?
- Molim?
- Sve se zasniva na jednoj šali i događaju koji nema ništa zajedničko sa ideologijama desnonacionalističkih udruga. Riječ *dom* je u južnoslavenskim jezicima dvoznačna i označava domovinu kao i sam dom, građevinu (ali *kuća* je u srpskohrvatskom samostalna riječ). Vrlo toplog proljeća godine 2006. desetak studenata uprava doma ukinula je boravak jer su teško prekršili kućni red. Živuci u relativno tijesnoj socijalističkoj betonari, ovi i oni studenti sastajali bi se na večernjim provodima u malim stanovima i zabavljali uz alkohol, travu i filmove, zbog vremena ne baš pretoplo odjeveni. Mladost u cvatu i živahni proljetni zrak učinili su svoje i studenti počeli u pravom smislu riječi sjediti jedni na drugima. Poslije nekoliko takvih večeri, koje su se čule u akustički slabo izoliranoj zgradi,

---

1944., Hrvatske oružane snage. Ustaški simboli nastavili su postojati nakon rata, pozdrav Za dom-spremni!, u skraćenom obliku ZDS poznat je kao pozdrav neofašista u Hrvatskoj.

uprava Doma otkrila ih je u akciji, i po kratkom postupku izbacila van kako bi zaštitila ugled doma i osječkih studenata.

- Pretjerano uživanje vlastite seksualnosti, osobito vanbračno, u mnogim društvima smatra se skandaloznim, pa tako i u Hrvatskoj, koja se poima kao katolički tradicionalna?
- Mnogi mladi su cijeli život sa jednim jedinim partnerom, pa iskustva sa vlastitim tijelom ostaju ograničena na tu vezu koja se vrlo rano potvrđuje brakom. Neki mladi kriju vanbračne seksualne kontakte i veze od roditelja i prijatelja iz straha od skandala, Seksualni nagon tjera na inovativnost u otvaranju slobodnog prostora. Preko puta Tvrđe postoji jedno javno parkiralište koje se smatra najvažnijim od lagalištem kondoma u gradu.
- Zar studenti u neko hladnije godišnje doba ne bi mogli zadržati stanove?
- Vrlo vjerojatno bi se studentski sastanci odvijali drugačije. Utjecaj vremena na ljudske životopise iznimno se potcjenjuje.
- Što se zatim dogodilo?
- Dio osječkih studenata solidarizirao se sa javno izopćenima, koje su promatrali kao supatnike i pokušali su se zauzeti za liberalizaciju seksa unutar studentske populacije i društva općenito tako što su prihvatili i razglašavali: *are you ready? For the dorm<sup>2</sup>! Spreman si? Idemo u studentski dom!*
- Kako je to shvaćeno?

---

<sup>2</sup> Na ovom mjestu umjesto riječi "home" koja bi bila doslovan prijevod, koristi se "dorm"(studentski dom), radi igre riječi i sličnosti riječi dorm-dom.(op.prev.)

- Subverzivno zamišljeni protest i protiv organiziranog neofašizma u Osijeku nije bio dugog vijeka.
- U osnovi, jedan društveni nesporazum?
- Jedna kardinalno pogrešna procjena rastezljivosti humora u ovoj zemlji.

## 7. U streljani

Točno u 10 sati radijski voditelj pojavljuje se na kolodvoru sa autom, pušta goste da uđu. Vozi dalje, da zavši streljački trening. Sa njim: dvojica Švaba, kako ovdje nazivaju strance koji govore njemački, Nijemac iz Erfurta i jedan Austrijanac iz Beča. Obojica su novi u regiji. Danas im želi ponuditi nešto osobno, to je poput poziva kući. A streljanu se u bivšoj Jugoslaviji treba se vidjeti. Jedna duga, mirna vožnja kroz grad, Strossmayerovom ulicom skoro do kraja pa onda na praznoj raskrsnici desno, kroz tihe ulice sa niskim kućama, pravo do parka u naoko odumrlom dijelu grada, Retfali. Nedjeljom se ovdje ne događa puno toga. *Retfala metropola* čita se na zidovima kuća, ponekim još sa gelerskim rupama iz rata.

„Osijek, Hrvatska, Jugoslavija općenito ima dugu streljačku tradiciju“ kaže voditelj na njemačkom i ulazi u predvorje streljane. Postrojenje je staro, nagriženo ratom iako je nastalo prije jedva dvadeset pet godina, betonska građevina iz kasnog jugoslavenskog perioda. Ovdje je jednom organizirano europsko prvenstvo u sportskom streljaštvu. Oslikane drvene ploče izložene su kao trofeji na zidovima. Skoro sve su ispisane njemačkim, pokazujući



njemačka imena na staronjemačkom pismu. Ploče iz kasnog 19. stoljeća, kada je Osijek bio većinski naseljen dunavsko-švapski i kada se lov razvio u sport u obližnjim šumskim i jahaćim područjima. Ploče, koje bi jednako tako mogle ukrašavati zidove u nekoj folklornoj udruzi u Schwarzwald.

„Švabe su osnovale udruhu u 19. stoljeću. Tada je bilo i hrvatskih ali samo ova se održala.“

Nema suvremenih trofeja.

„Ove drvene ploče su vrijednije“.

Voditelj, koji i sam ima rodbinu u njemačkoj i u Slavoniji producira hrvatski i njemački radio, presvlači se kod svog metalnog ormarića. I streljaštvo ima svoja pravila odijevanja. Svaki ormarić nosi ime jednog člana udruge. U Osijeku postoji jedno stotinu aktivnih sportskih strijelaca. Svi se međusobno poznaju, pozivaju se međusobno na sportske i kulturne priredbe, povremeno se posjećuju.

„Ponekad mi je prefamilijarno. Prije je bilo više članova“ kaže on, „ali zato je danas ona čvrsta jezgra, oni kojima je doista do sporta.“

Često ide na natjecanja u inozemstvu, u Češku ili Mađarsku, posjetiti prijatelje. Na granici još nije imao problema. Treba ti samo dozvola za oružje i da nikad ne nosiš više od dva oružja, ionako ih samo u prtljažniku prenosiš. Tko radi drugačije, sam je kriv.

Gađalište je bez ukrasa, betonski zidovi na livadi. Iza jednog, drvećem obraslog, zemljanog nasipa naslućuju se polja Slavonije. Svako mjesto ima svoju romantiku. Voditelj je donio dva pištolja. Jedan mali, koji nosi u ularu svog remena. Nije to morao ni stavljati, cijelo vrijeme ga je nosio.

„Ovdje ionako nije granični prijelaz“.

I još jedan veći, za koji treba dodatni kofer.

„Moja dva najbolja. Mali crni je Beretta, talijanski proizvod, većinski ga koriste izraelske tajne službe“, kaže voditelj pokazujući nam ih. Ima šarm hitchcockovskog revolvera. Lagan, neupadljiv, ručne veličine, proizvodi bešuman pucanj, sto posto kao u krimićima šezdesetih i sedamdesetih. Pucanj sa ovim oružjem košta sedamdeset lipa, točno 10 centi. Samo oružje je nekoliko stotina eura.

„Ali u biti se ne može nabaviti, barem ne u prodavnici“.

Drugi je srebrni. Češki proizvod, mnogo modernije i teže, svrhovit dizajn. Oruđe.

„Osmislio ga je jedan češki autodizajner. Zapravo košta 1300 eura, ali ja sam ga dobio jeftinije.“ Jedan metak za ovog košta dvije kune, oko 30 centi. Jedna trening-jedinca po oružju potroši najmanje pet šanžera po 12 metaka, okruglo 20 eura. Cilja kratko, odapinje, u papirnoj tabli je mala rupa, tako to ide. Zatim Berettu proslijedi svojim gostima.

Pokušaji pucanja na 25 metara udaljenju metu su bolji nego što su očekivali. Dvojica Švaba još nikad nisu držali pištolj u ruci, još nikad nisu odapeli. Svih pet pucnjeva uspijevaju pronalaze malu, četvrtastu, papirnu metu.

„Ipak to tebi leži u krvi“ kaže Austrijanac „kao Erfurćaninu.“ Aluzija je to na brutalni pokolj u jednoj erfurtskoj školi prije par godina pri kojem je poginulo 17 ljudi. Neki učenik, član erfurtskog streljačkog saveza, zapucao je sa pumparicom jednog prijepodneva na svog učitelja. Njemačka se tada popela na drugo mjesto zemalja u kojima su ljudi u školskim zgradama najgroženiji vatrenim oružjima, iza SAD-a i prije Italije. Hrvatska se, srećom, ne mora bojati ovih statistika.

„Na gađalištu osim pištolja i lovačkih pušaka nije dopušteno drugo oružje“ kaže voditelj. Ne poznaje nikoga u Osijeku tko ima pumparicu. Osim toga, za lov i pucanje na širokom, ravnom terenu potpuno je neprimjerena. Pucanje i lov u Slavoniji bili su prije, u Jugoslaviji, i ranije, nešto samorazumljivo. Privilegij dobrostojećih građana regije. U Tikvešu, 30 minuta autom od Osijeka, na sjeveru parka prirode Kopački rit, Tito je dao sagraditi lovački dvorac koji stoji prazan od njegove smrti. U ratu je srpski dominirana jugoslavenska armija uredila uporište za istočnu Slavoniju. Osim toga, su se Milošević i Tuđman sastali 1991. da rasprave pojedinosti tijekom bosanskog fronta. Otad zgrada propada. Čak su i Habsburgovci su sjeverno od Osijeka, u Bilju, imali lovački dvorac, također nekorišten i propao. Današnja pravila iz razloga zaštite prirode zabranjuju lov u Ritu. U turističkom vodiču *Otkriti Hrvatsku* iz 2005. o Osijeku se može pročitati da su komunalnopolitičke odluke na temu lova „štof“ za priče na glavnom trgu Tvrđe.

„Je li tako?“ upitao je moderator.

Gađalište je prazno, prerano je za normalan trening. Šest stalaka potpuno je razvaljeno. Beton, drveni i metalni pokrovi puni su ogromnih rupa, djelomično na apsurdnim mjestima, iznad obilježenih startova, iznad strijelca. Zemljani nasipi iza meta zaustavljaju metke, mora da je tlo ispod zasijano njima.

„Jednom je na jednom od zidova trčkarala lisica, koja se očito bila izgubila, inače se nijedna životinja ne bi dobrovoljno našla na aktivnom gađalištu. Svi smo pucali na životinju, nitko je nije pogodio. Čak ni 50 metara udaljenosti!“.

Vjerovatno najspektakularniji promašaj u povijesti osječke streljane. Tada

se pojavio neki muškarac i rezervirano pozdravio. Voditelj mu daje ruku, objašnjava situaciju, razgovaraju na hrvatskom, Švabe pucaju s talijanskim oružjem, vješaju nove mete, pucaju dalje. Muškarac ide na neko drugo gađalište.

„To je jedan od skroz starih, nigdje ne ide bez oružja, čak ni u kazalište.“

Svi u gradu to znaju, zato ga više ni ne kontroliraju. U Savezu uživa veliki ugled, prije je bio u policiji. Sada je u mirovini.

„Ali uvijek redovno dolazi, zato što ne može izdržati mir kod kuće, kaže.“

Češki pištolj treba držati objema rukama, odskok je prejak da bi se metu pogodilo bez greške jednom rukom. To oružje zahtjeva punu pozornost. U radijusu od dva metra nitko se ne bi trebao nalaziti, prazne patrone vrlo su vruće prilikom izlijetanja i mogu teško ozlijediti. Projektili metaka ovog oružja su, umjesto od olova, napravljena od legure cinka, tako su tvrđa i imaju stabilniju putanju leta. Pri udaru u cilj ne gnječe se toliko, prodiru dublje u materijal. Iz ove udaljenosti, uobičajene pancirke ne štite od ovakvog oružja. Olovo se danas koristi skoro samo u zračnim puškama. Nasipi na kraju gađališta pršte čim zrna u njih urone. Voditelj vodi svoje goste dalje, do stražnjih gađališta. Na dva se može pucati na stilizirane ljudske siluete. Zadnje, na kojem se nalazi i umirovljeni policajac sa teškim crnim revolverom, nudi kompletan parcour sa zaprekama na koje se puca sa strane.

„Vježbalište za natjecanja. Moraš biti brz i vrlo točan da bi ga uspješno apsolvirao.“

U natjecateljskim uvjetima strijelac treba što preciznije pogoditi više od deset različitih zapreka u maksimalno deset sekundi, kartonske ploče, drvene

ploče, metalne siluete. A oružje kod startnog signala treba mirovati, ne smije se nositi. Nanovo puni češki pištolj, stavlja ga na stolić ispred sebe, koncentrira se na ciljeve.

„Kao strijelac se moraš kretati da bi pogodio sve ciljeve.“

Potom munjevito uzima oružje, ispucava čitav šanžer i vraća ga nazad na mjesto. Mnoge mete su pogodene po propisu.

„Ovo gađalište imitira stvarni život.“

Policajac se ne trudi sam gađati. Puši i promatra goste pri njihovim pokušajima da osvoje „parcour<sup>3</sup> života“ . Tri daljnja člana Saveza umeduvremenu stižu, muškarci oko 45 godina, pozdravljaju prijatelje na hrvatskom; kada primjete da su nazočni gosti koji govore njemački razvija se kratki dijalog sa hrvatskim i njemačkim riječima, zbrka prijateljskog zbližavanja. Voditelj rukovanjem pozdravlja nekoga u maskirnoj uniformi.

„On je ovdje ratni heroj, ranjen je u nogu već prvi dan, borio se do kraja. Nitko nije brži od njega.“

Nešto što bi moglo zvučati kaubojski, kao retorika časti, u biti je znak dubokog poštovanja. Ne može svatko predočiti ratnu ranu. To je znak punog sudjelovanja u oslobođenju zemlje. Heroj zahvaljuje na komplimentu i posvećuje se svom pištolju. Osim gostiju i voditelja, svi su bili u hrvatskoj vojsci i vojnici u *civil waru*<sup>4</sup>. U Hrvatskoj, unatoč višekratnim pozivima, još uvijek svo oružje nije predano. Kao i prije, događaju se „nesreće“ sa oruž-

<sup>3</sup> U hrvatskom jeziku ne postoji prijevod za ovu vrstu aktivnosti već se koristi naziv „parcour“.

<sup>4</sup> U izvornom tekstu, autor na ovom mjestu koristi hrvatsku sintagmu *domovinski rat*. Da bi se u prijevodu zadržao naglasak na ovoj sintagmi, uvedena je engleska inačica koja je najbliža izvorniku- *civil war* (op.prev.)

jem privatnom posjedu. Posebno u manjim gradovima i seoskim zajednicama, uvijek iznova ima „slučajeva“. Koliko oružja prisutni sami posjeduju, voditelj ne može reći.

„No Osijek je prilično siguran. Od ljudi iz Saveza nitko poslije rata nije poginuo od oružja.“

Osim toga je to glupa tema, sportsko streljaštvo je u prvom redu sport i kao takvo vrlo miroljubivo. Ubrzo potom zvone zvona. Jedanaest je sati i nekoliko minuta kasnije pojavljuje se još jedan član Saveza. Veselo pozdravljajući skupinu laganim mahanjem, ide do susjednog gađališta da se zagrije.

„Nedjeljna propovijed je završila, župnik dolazi direktno s propovjedaonice.“

Ali se prethodno presvukao. Duhovnici za oružjem nisu ništa neobično, ne moraš baš prizivati slike iz *civil wara*, na kojima svećenici blagosivljaju vojnike prije masakra nevjernika, da bi shvatio da je naoružani kršćanin svakodnevna pojava. U Splitu, na hrvatskoj obali, visio je prije posjeta pape Ivana Pavla II. 2002. godine ogroman plakat. Kolaž koji je tada zbog ratnih zločina traženog i vrlo popularnog generala Antu Gotovinu prikazivao s Papom, ukrašen porukom dobrodošlice. Dok je plakat morao biti uklonjen zbog pritiska gradske uprave koja je sliku ispravno ocijenila kao fatalnog za hrvatski ugled u inozemstvu, svećenici na gađalištu mnogo su manje neugodni. Osim toga je sport slobodna aktivnost bez političkih i vjerskih dimenzija. Pucnjevi pucaju, momci se zafrkavaju da i svećenici poslije završene propovjedi moraju nekako ubiti prijepodne dok jelo kod kuće ne bude gotovo.

„Prije u Jugoslaviji“ kaže voditelj, vozeći svoje goste nazad na željezničku

stanicu, „bilo je doista nekoliko žena u Savezu, ali danas su samo još rijetke. Jugoslavija je čak imala olimpijsku prvakinju u sportskom streljaštvu, Srпкиnju, ali rođenu Osječanku, koja je trenirala u našem Savezu.“ Zatim se, još prije rata, odselila u Beograd i danas na međunarodnim natjecanjima nastupa za Srbiju. „Odlučila se. Nećemo plakati za njom.“ Pušta goste da izađu, okreće auto i vozi nazad u streljanu. Ulice su prazne, grad leži tih i miran. Nedjeljom se ovdje ne događa mnogo.

## 8. Nepomirljivi

Porijeklo čovjeka često se može odrediti samo na osnovu imena. U bivšoj Jugoslaviji rašireni, meki sufiks -ić/-ović može biti indikator srpskog porijekla, kao Đorđević ili Cvetković. Nasuprot tome, „tvrda“ imena često ukazuju na hrvatsko porijeklo, kao Opačak ili Štakor. Budući da su se, u tijeku stoljeća i formiranja država Balkana, ljudi i njihova imena odvajali od svog porijekla (ako su uopće ikada za njih bili čvrsto vezani), obiteljska prezimena ipak nisu siguran izvor za određivanje porijekla. Umjesto toga, zadržana je jaka podjela kod nekih imena: dečko, koji nosi ime Jovan, automatski je dijete srpskih roditelja, što u većini slučajeva i jest. Hrvatski ekvivalent je Ivan, za curice Ivana. Jelena<sup>5</sup> je očito srpsko žensko ime. Zato će

---

<sup>5</sup> U južnoslavenskom govornom području (bez Slovenije) razvile su se danas postojeće jezične varijante koje se danas nazivaju nacionalnim jezicima u 19. Stoljeću. Hrvatski, bosanski i varijanta srpskog u Makedoniji počivaju na štokavsko-ijekavskom dijalektalnom obliku južnoslavenskog (nekada srpskohrvatskog). Srpski koji se danas govori u Srbiji zasniva se na ekavskom narječju. Bitan razlikovni element ovih narječja je izgovor staro-

se ime hrvatskog kralja Tomislava u Srbiji rijetko naći; umjesto toga, očita aluzija na ime poznatog srpskog kralja je Đorđe.

Oči jednog mladog studenta iz Osijeka, koji se tek nedavno bio upisao na jedan lingvistički studij (na ćirilici: Ocek, izgovara se Ossek) švrljale su po predavaonici, susrevši se s očima mlade studentice koja je sjedila na drugom kraju. Kada su se, 90 dugih minuta kasnije, našli pred vratima da bi se gledali do mile volje, nisu se baš željeli prisjećati sadržaja predavanja. Budući da nisu imali vremena ni prostora za razgovor jer studijski program nije davao mnogo slobodnog vremena, brzinski su se dogovorili za kavu da zaokruže dan, a za početak večeri će dalje vidjeti. Par sati kasnije, mladić već sjedi za jednim stolom a djevojka njemu preko puta i zainteresirano promatra kako naručuje kavu za nju i namiguje joj. Dok su oboje čekali na piće, pitala ga je kako se zove. Jovan, rekao je mladić. Nakon što su njene oči par sekundi buljile u njegovo lijepo lice, djevojka ustade i bez riječi se pokupi. On nije saznao njeno ime, ali to ionako nije bilo važno.

## 9. Tomislav se pita

Tomislavov prijatelj Jovan priča kako je jučer sjedio u krčmi. Njemu preko puta, za stolom je sjedio tip s majicom i puno tetovaža. Obojica su pila pivo. Jovan ga je cijelo vrijeme gledao, ali tako da se ovaj ne osjeća ugroženim,

---

crkvenoslavenskog glasa \*ě (jat). U ijekavskom se \*ě izgovara ko –ije, u ekavskom odgovarajuće kao kratko –e, npr. *weiß*- hrv. : bijeli; srpski: beli. Zatim, srpski je pod snažnim utjecajem ruskog iz kojeg je preuzeta jotacija vokala (Jovan, Jelena).



jer je djelovao vrlo brutalno. I naravno, nisu razgovarali. Umjesto toga, cijelo vrijeme dok ga je pijući pivo za svojim stolom gledao, Jovan se pitao zašto zapravo tu sjedi. To se upitao otprilike sljedećim riječima: „zašto sjedim ovdje s nekim čovjekom kojem je preko cijele podlaktice tetovirano U, u majici na kojoj piše nešto o VUKOVARU, sa zastavom koja u grbu ima crveno-bijelu šahovnicu koja počinje bijelim poljem gore lijevo? Zato što je danas petnaesta godišnjica OLUJE i u svakoj kući visi zastava sa crvenom bojom na vrhu? Juhu.“ Jovan upitno pogleda Tomislava.

**U = Ustaša:** „Ustaše („*uprisers*“) je 1929. osnovao odvjetnik Ante Pavelić. Njihov cilj sastojao se u odvajanju Hrvatske od jugoslavenske države, što su isprva pokušali postići terorističkim napadima. U Drugom svjetskom ratu dobili su potporu, kako fašističke Italije tako i nacističke Njemačke. 20. travnja 1941. godine Pavelićev zamjenik Slavko Kvaternik proglasio je Nezavisnu državu Hrvatsku kojoj su također pripadali veliki dijelovi Bosne i Hercegovine. Šef Vlade postao je Pavelić. Ustaše su tijekom rata uz njemačku potporu uspostavili diktaturu straha sa koncentracijskim logorima i masovnim ubojstvima stotina tisuća ljudi. Manastiri su zatvoreni i uništeni, srpski jezik i ćirilično pismo zabranjeni. Radikalno desne skupine, poput HOS-a, borbene jedinice Hrvatske Stranke Prava, danas pokazuju ideološku bliskost Ustašama nošenjem crnih uniformi i ustaškog znakovlja“(prema P. Köpfu, natuknica istočna Europa, „*Narodi i države*“, München, 1994., str. 58). Službena zastava ustaške države prikazuje crveno-bijelu šahovnicu, koja počinje bijelim poljem gore lijevo, u sredini zastave, dok šahovnica današnje hrvatske države počinje sa crvenim.

**Vukovar** je grad u istočnoj Slavoniji na granici Vojvodine u Srbiji. Leži na ušću Vuke u Dunav. Izvorno multietničan grad našao se u žiži početka rata između Srbije i Hrvatske 1991. Nakon teških višemjesečnih borbi, 18. studenog 1991. godine zauzela ga je agresorska Jugoslavenska Narodna Armija. Vukovar je pritom gotovo potpuno uništen. Kao srpska, tako je i hrvatska strana tijekom borbi počinila teške ratne zločine i masakre civilnog stanovništva. „HOS-ova milicija izmesarila je Srbe, a hrvatsko stanovništvo spriječeno je u bijegu. Pobijeno je u grmljavini bombi osvajača. Ostale su ruševine kuća sa pougljenim lešinama- jezive slike jednog rata“. Još uvijek teško razrušeni grad simbol je hrvatskog statusa žrtve. Istovremeno se zna i u Hrvatskoj, da je hrvatsko vojno vodstvo zapovjedilo „inscenaciju s tisućama mrtvih“ da bi srpska zvjerstva prikazalo drastičnijima (prema Hannes Hofbauer, *Tragovi rata: „Prije je ovdje radilo mnogo ljudi“*. *Jesensko putovanje kroz bivšu Jugoslaviju*, u *Junge Welt*, 9./10. studenog 2006.).

*Operation Storm*<sup>6</sup> („Oluja“) bila je vojna operacija u završnoj fazi *civil war*<sup>7</sup>, jugoslavenskog građanskog rata 1991.-“95., sa ciljem ponovnog osvajanja srpski okupiranih područja Krajine u Hrvatskoj. Operacija je počela 4. kolovoza 1995. i završila četiri dana kasnije. Još prije početka i tijekom ofenzive 200.000 ljudi pobjeglo je iz borbenih područja, poginulo je više

---

<sup>6</sup> U izvornom tekstu, ovdje je također korišten hrvatski izvornik „Operacija Oluja“. Da bi se i u prijevodu zadržao naglasak na ovoj sintagmi, uveden je engleski prijevod *Operation Storm* (op. prev.)

<sup>7</sup> Isto kao i pod 2.(op. prev.)

stotina hrvatskih Srba. Operacija se smatra hrvatski iniciranim „etničkim čišćenjem“ i odmazdom za osvajanja i protjerivanja dominantno srpske JNA 1991. godine na istom mjestu. Na osnovu *Operation Storm* u Den Haagu su optuženi generali Ivan Čermak, Mladen Markač i Ante Gotovina, za ratne zločine protiv civilnog stanovništva. Čermak i Markač su izručeni, Gotovina je nestao i uhićen je tek 2005. na Tenerifi. Kao i prije, on se smatra herojem u velikom dijelu Hrvatske. Kao uspomena na *Operation Storm* slavi se 5. kolovoz kao nacionalni praznik, *National Thanksgiving day*<sup>8</sup>, „Dan domovinske zahvalnosti“.

- Zahvalan sam vam na informacijama. Treba mnogo znati, da bi se razumjelo ovu malu epizodu.
- Da, zbog ovih stvari se doista treba potruditi sjesti u kafić.
- Pijenje piva je ponekad grozno, ako znaš čitati znakove uokolo.
- A sada zamislite nevjerojatan slučaj, da se sva tri simbola nađu na ti jelu koje ne poznaje takvu kombinaciju u njezinoj specifično hrvatskoj, brutalnoj dimenziji: U je početno slovo imena njegove voljene žene, koja se možda zove Ulrike. Majicu s natpisom Vukovar nosi jer ju mu je jednom donio prijatelj iz Vukovara, a riječ Oluja pojavljuje se jer je obožavatelj jedne jugoslavenske snimke orkestralne fantazije Čajkovskog *Oluja*.
- Doista smatrate to mogućim?
- U svakom slučaju nije nemoguće.

---

<sup>8</sup> U izvornom tekstu, autor navodi hrvatski naziv ovog praznika. Da bi se u tekstu zadržao naglasak na sintagmi, navedena je u engleskom prijevodu (op. prev.)

- No i tada bi se moralo pronaći neko objašnjenje za stvari, pa čak i tako nevjerojatno.
- Hoćete reći, trebalo bi se zapitati da li- i što- to znači?
- U svakom slučaju, inače bi mir mogao postati grozan a grozota tužna svakodnevnica, kao u krčmi.

Tomislav snuždeno bulji. Pita se zašto je Jovan zapravo tu sjedio. To je dobro pitanje, koje bi moglo imati različite implikacije, poput: iz kojeg razloga je Jovan tamo sjedio? Je li mogao sjediti negdje drugo? Koja li je sudbina/slučaj (zaokružiti ovisno o konfesiji) njega i tog tipa dovela za zajednički stol, tipa s tetovažom i majicom i Jovana bez? Zašto je uopće otišao u krčmu? A taj tip? Je li Jovan mogao stajati i ne gledati ga tako? Je li morao tako buljiti? U biti Tomislav samo želi pitati: zašto,zašto,zašto? I ne želi znati nikakva značenja niti čuti odgovore. Samo jednu veliku, široku, bezbojnu mantru jedne jedine riječi.

Tomislav i Jovan hitno se uputiše u krčmu. Sjedoše, gledahu mirno pred sebe i sa svakim se gutljajem pitahu: zašto?

## 10. Za šaku turske zemlje

Jugoslavija u sedamdesetima. Mladi osječki znanstvenik Vlado O. dobija mogućnost putovati na germanistički kongres u SR Njemačku. Prepun očekivanja, prirodoljubivi germanist odlazi u njemu nepoznat zapadni svijet. No ni tu se ne može slobodno kretati, nakon kraja zapadnonjemačke hall-

steinske doktrine<sup>9</sup> jugoslavenska je tajna služba poboljšala svoj doseg i u rurskoj oblasti. Ipak, mladi znanstvenik nije disident, već prije nešto što se u državnoj zaštiti naziva *romantičnim sanjarom*. O naručenim ubojstvima u slobodnoj Europi ne saznaje ništa<sup>10</sup>. Umjesto toga, izvještava o Karlu Mayu, omiljenom autoru svoje mladosti. Sjeća se svojih putovanja po Orijentu i prašnjavih dana u divljem Kurdistanu. Suprotno svojim očekivanjima, mladi znanstvenik samo je djelomično oduševljen zapadnonjemačkim gradovima. Putovanje preko daleke Turske do Hindukuša daleko ga više fascinira od kupovine u funkcionalistički hladnim pješačkim zonama Essena. Vraća se, a suradnici tajnih službi odmah se raspituju o njegovim iskustvima na njemačkom Zapadu. Pitanje od posebnog značaja za državnu zaštitu: koju

<sup>9</sup> Nakon uspostave diplomatskih veza SR Njemačke sa Sovjetskim savezom, u Bonnu je 1955. objavljena vanjskopolitička uputa Adenauerove vlade, prema kojoj jedino SR Njemačka u inozemstvu, kao pravna nasljednica njemačkog carstva, zastupa njemački narod. Uspostavljanje diplomatskih odnosa trećih zemalja sa DR Njemačkom smatra se neprijateljskim činom (*acte peu amical*) i time izaziva posljedice u diplomatskim odnosima sa tim trećim zemljama. Pogrešno prema tajniku Ministarstva vanjskih poslova 1951.-'58. Walteru Hallsteinu nazvana doktrina primjenjena je samo u slučajevima Jugoslavije 1957. i Kube 1963. godine s kojima su prekinute političke veze. Nakon 1969. ova doktrina dokinuta je u toku nove istočne politike Willy Brandta.

<sup>10</sup> „Da su Titove ubilačke trupe povremeno na Zapadu ubijale režimske protivnike objavljivalo se doduše u medijima, ali nije imalo većih političkih posljedica. Ova tajna služba ubila je čitav niz hrvatskih političara u egzilu. Od 109 obznanjenih ubojstava i otmica, 56 se dogodilo u SR Njemačkoj. Većina akcija razotkrivena je poslije 1966. a vrhunac su dosegle u 70-im. Tito je reformistički pokret „Hrvatskog proljeća“ doživio kao ozbiljnu prijetnju svom jugoslavenskom državnom sustavu. Neke od protagonista dao je uhititi (npr. Franju Tuđmana, na toj zatvorskoj kazni temelji se njegov ugled pravog Hrvata, op. a.), druge je otjerao u progonstvo(...).“ Richard Wagner: „Der leere Himmel“, Berlin, 2003.

državu preferirate, gospodine O. -SR Njemačku ili DR Njemačku? To je tipično trik-pitanje: svaki socijalistički prosvjetljen građanin Jugoslavije mora odbiti SR Njemačku kao neprihvatljivu, ali i DR Njemačku, jer je ona najvažniji dio bloka država odanih Moskvi, koji je Jugoslavija 1948. godine odbila. Odgovor? Bez razmišljanja, znanstvenik odgovara: dat ću vam obje za šaku turske zemlje.

## 11. Eskim

Sredinom lipnja 2007. godine u Hrvatskoj su organizirani izbori za predstavnike manjina u hrvatskim županijama. Svaki hrvatski državljanin mogao se za ove izbore deklarirati kao pripadnik nacionalne manjine i kandidirati, tj. biti izabran. Izjašnjavanje predstavlja pismeni sporazum bez ikakva dokumentiranja realnog podrijetla izjašnjene osobe. Unatoč svojoj jednostavnosti ovog procesa samoizjašnjavanja nacionalne pripadnosti, može doći do sitnih pometnji ako se doista, s najboljom savješću i punim znanjem, želiš navesti kojoj manjini pripadaš. Tijekom procesa izjašnjavanja, treba odgovoriti na tri pitanja:

- 1: Koje državljanstvo imaš? (kao imalac hrvatskog pasoša, trebaš zaokružiti *hrvatski*)
- 2: Koju nacionalnost imaš? (kao pripadnik službeno priznate nje mačke manjine u Hrvatskoj trebaš navesti *Nijemac*)
- 3: Koji materinji jezik govoriš? (kao izvorno odrastao u Beogradu ili

Novom sadu, trebaš navesti *srpski*)

Kad spojiš sva tri odgovora, dobiješ izvanredno kompliciran i nimalo rijedak slučaj: je li ovako izjašnjena osoba hrvatski Nijemac ili hrvatski Srbin-jer nacionalnost i materinski jezik u deklaracijskom postupku imaju jednaku težinu, bez uputa što u jednom ovakvom slučaju ima prednost. Osim toga se za hrvatsku službu za manjine postavlja jedno ne baš nebitno pitanje: kako je Nijemac, koji govori srpski, došao do hrvatske putovnice i sa kojim pravom mu ista još uvijek pripada?

Dodatno pomućujući službama radnu svakodnevicu, u selu Lugu, 15 km sjeverno od Osijeka jedan stariji muškarac izjasnio se da, prema svojim preferencijama, pripada jednoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj. Neugledno selo otad udomljuje jedinog Eskima koji živi u Hrvatskoj. Osim toga, za sljedeće izbore najavio je da se, kao hrvatski Eskim, želi priključiti nacionalnoj skupini Palestinaca ili Bolivijaca. Prepuštam mašti čitatelja i hrvatskog naroda kakav će biti rezultat nadolazećih izbora za predstavnike manjina.

- Znači da je zamislivo, da se većina Hrvata izjasni kao Pigmejci ili Eskimi?
- Zamislivo, ali ne i vjerovatno. Samo neka jako mala manjina, koja nije nacionalna, izjašnjava se pogrešno.
- To znači, da ponajprije jakom nacionalnom osjećaju, zbog administrativno neobveznog dokazivanja, treba zahvaliti da u Hrvatskoj doista još žive Hrvati?

- S obzirom na ove konkretne izbore, koji imaju podređen status u Hrvatskoj, to je sasvim sigurno tako. Suprotno tome, nezamislive su posljedice kada bi se doista dovoljan broj Hrvata izjasnio kao Nijemci, Eskimi ili Inke. Na taj način zemlja bi izgubila svoj vlastiti narod.
- Unatoč tome, nacionalno izjašnjavanje ostaje pismeni sporazum bez imperativa dokazivanja, poput rukovanja?
- Povjerenje se kao temelj društvene interakcije potcjenjuje u Europi. Zamislite koliku bi administrativnu zbrku trebalo pokrenuti da bi se svakog hrvatskog građanina juridički bez greške svrstalo u njegov narod. Kod 4.5 milijuna hrvatskih državljana u Hrvatskoj i još toliko u inozemstvu, bio bi pravi pothvat dokazati svačije državljanstvo. Poslije popisa stanovnika 2001. godine u Hrvatskoj se zna za pripadnike 24 različite nacije koje su se mogle identificirati. Napor detaljne provjere nije ni u kakvoj vezi sa rezultatom.
- Da li pripadnost jednoj odnosno više nacija (kao hrvatski državljanin srpske nacionalnosti automatski se ubrajaš i u hrvatski i u srpski narod) utječe na dodjelu putovnica?
- Dvojna državljanstva u Hrvatskoj, kao i u cijelom prostoru bivše Jugoslavije, nisu rijetkost, samo su bosanski Hrvati, koji su tijekom ili poslije rata došli u zemlju, izgubili svoje bosanske putovnice. Ipak, većinom dobrovoljno jer se uz hrvatsku putovnicu vezao niz privilegija poput isplate ratne odštete. S druge strane je nevjerojatno da bi Eskim iz Luga mogao dobiti dansku putovnicu.
- Koju biste putovnicu izdali mladoj ženi iz filma „Berlin je Njemačka“: majka iz Skopja (Makedonija), otac iz Kijeva (Ukrajina), rođe



na u Beogradu (Srbija), odrasla u Zagrebu (Hrvatska), zatim odselila u Beč, a sada živi u Berlinu?

- Budući da jugoslavenske putovnice više ne postoje, mladoj ženi ostaje da se odluči za putovnicu po svom izboru. Film ne donosi nikakve zaključke o njenom državljanstvu ili nacionalnosti(ma), iako govori očitim bečkim naglaskom. Iako je za ovaj ne potpuno netipičan slučaj dvojbeno može li putovnica odražavati „nacionalnu biografiju“ jedne osobe. Najjednostavnije i istodobno najstrožnije rješenje bilo bi potpuno ukinuti putovnicu kao sociokulturološku instancu.
- Kao logična posljedica toga nestali bi, izmeđuostalog, hrvatski manjinski izbori i iz njih proizilazeći deklaracijski sustav za manjine.
- Što bi onda spriječilo i bizarne slučajeve poput Eskima iz Luga.

## 12. Tako ti je to

Kad je počeo koncert, treba naguravalo se u uskom hodniku Q-Cluba nekoliko stotina ljudi plešući, pijući, znojeći se. Bend je svirajući ušao, prolazio kroz prostorije kako prodorne melodije truba ničijem uhu ne bi promaknule. Kako bi te primorali da plešeš. Pet muzičara sa violinom, kontrabasom, gitarama i trubama dahtalo je, violinist je povremeno pjevao usput, rudimentarno. Ionako je cijeli klub urlao stihove. Mladi koji nisu još bili popili dovoljno rakije ili votke-Red Bulla su se skupljali na šankovima različitih katedora. Oznojeno vreli ritmovi glazbe miješali su se sa alkoholnim parama u

jednu euforičnu maglu, u kojoj su se nepoznati ljudi međusobno spajali. Svako malo bi netko novčanicom mahnuo bendu da dođe, da se ne udaljava previše od iz njegove okoline i pjeva pjesme po njegovu izboru. Bend nije davao previše pauza publici, koja se svojevrijem satima prepuštala ekstazi, dok sunce ne bi izašlo nad gradom. Takav ti je jedan pravi koncert ciganskog benda iz Srbije.

Izvorno je to trebao biti ekskluzivan događaj za vlasnika kluba, njegove prijatelje i nešto prolaznika, strogo ograničeno na 200 ljudi. No najava se neočekivano brzo proširila gradom, kao i to da se ući može samo s ulaznicom. Ulaznice su postojale, ali su se potajno dijelile i umnožavale, obezvrijedile, pa je na kraju bilo više od deset puta toliko ljudi s ulaznicom. Slutilo se da je upravo to bio smisao koncerta, navodno tajnim koncertom privući izvanredno mnogo ljudi. A jedan tajni, poluprivatni koncert nekog srpskog ciganskog benda iz Novog Sada je u klubovima u Tvrđi orijentiranim na turbo folk<sup>11</sup> i hip-hop/R'n'B pravi događaj.

Početak koncerta bio je najavljen za 23 sata. Već u 22 sata Q-Club, izvanredno rano za neki klub u Tvrđi. Gostima je za dobrodošlicu ponuđena rakija. Mnogi su više puta ušli i dobili više puta rakiju, popraćenu smješkom vratara. Na šankovima su se točila skupa piva i kokteli. Narodnjaci su treštali iz zvučnika. Plazma-televizori ispod plafona prikazivali su minimalno obučene pjevačice svih uzrasta. Ispred kluba se nalazilo jednako toliko ljudi kao unutra, sa nešto besplatne rakije prva proljetna noć bila je pod-

---

<sup>11</sup> U njemačkom izvorniku, autor na ovom mjestu navodi hrvatsku riječ *narodnjaci*. Da bi se u prijevodu zadržao takav naglasak na ovom mjestu navodimo englesku inačicu *turbo folk*.

nošljivo topla. Muzika se čula iz auta parkiranih ispred kluba, čaše su se uz razdragane povike razbijale o pločnik. Tako ti je to ovdje na tulumima. Nakon nekoliko sati bez promjene, proširila se vijest da će bend kasniti sat vremena, dakle da je sve uredu. Nakon još jednog sata bez događanja, proširila se vijest da je koncert odgođen na neodređeno vrijeme zbog graničnih problema ali da će se u svakom slučaju dogoditi. Klub se malo ispraznio, ulica se smirila. Napunili su se susjedni lokali i krčme, tamo se moglo piti jeftino pivo i razgovarati čekajući početak koncerta. Tako ti je to u Jugoslaviji, moraš biti izdržljiv, ništa se tu od rata nije promijenilo. Neki su otišli kući. Koncert je počeo u 4 ujutro, jedan mali, zahrđali autobus stao je ispred ulaza u klub i muzičari su izašli na ulicu, svirajući, fanfarama okupljajući one koji su izdržali, goneći ih u tijesne, mračne, vlažne kaverne kluba. Sutradan se govorilo da su muzičari prespavali na podu u prostorijama kluba. Osim toga, koncert je kasnio jer se u Hrvatskoj neiskusni vozač prvo izgubio u Slavoniji pa onda i u Osijeku, tako da su sat vremena kružili po samo po Osijeku. Tako ti je to kad ciganski bendovi iz Srbije nastupaju Hrvatskoj.

- Filmovi redatelja Emira Kusturice, u kojima uvijek iznova nastupaju srpski ciganski bendovi, ne smatraju se baš omiljenim u Hrvatskoj.
- Osjeti se vrlo opipljiva averzija prema njegovoj vrsti prikaza. Pa ipak je to samo jedan dio istine. Njegove filmove svuda se može kupiti. Skoro svi poznaju barem dva, čak i ako su to prva dva, snimljena još u Jugoslaviji.
- Unatoč tome, njegova zaigrano-apsurdna estetika ne utječe previše

na npr. mlade filmaše u Hrvatskoj?

- Taj odnos moglo bi se opisati sramotnim po tome što Kusturićini filmovi prikazuju popriličnu bit (eks-)jugoslavenskog i balkanskog autostereotipa sa svim njegovim satiričkim i ironijskim odstupanjima, koji vrijede i za Hrvatsku. No službeno, hrvatski autostereotip opisuje Hrvatsku kao europski orijentiranu zemlju. Osim toga bez imalo pozitivnih konotacija na Jugoslaviju i Balkan, zbog čega Kusturica u takvoj predodžbi ne smije igrati nikakvu ulogu. Doista, i u Hrvatskoj vole i njeguju njegove inscenacije jugoslavensko-balkanskih predodžbi o sebi. Doduše ispod stola, iako su bezopasne.
- Jednako bezopasne kao i tautološka formulacija da je nešto „ovdje tako“?
- Eto, ta vrsta bezopasnosti s kojom te netko upita zašto preferiraš upravo tu muziku, koja zapravo ne sadrži ništa tipično hrvatsko. Ipak, ne trebaš se iznenaditi što upitani koristi upravo tu muziku kao zvono na mobitelu. Dobio bi neki bezopasan odgovor.
- Formulacija kao ljubazna isprika za izživljavanje- čega?
- Balkanske nostalgije u nebalkanskom okruženju. Srpski ciganski bend u Osijeku je nostalgičan događaj, zato što tu muziku svi poznaju i potajno vole, iako službeni folklor za lude tulume u Slavoniji predviđa osjetno laganiju tamburicu.
- Ako se za nešto kaže da je „to ovdje tako“, postoji li onda i nešto što „ovdje nije tako“?
- Ne, uvijek je onako kako se govori da ovdje jest. Čak iako se samo nostalgično mislilo.

- Posjet ciganskih bendova u Hrvatskoj samo je nostalgичno zamišljen?
- Sramotan odnos.

### 13. Damir, Ivana i klub

Ivana je nestala na neko vrijeme, uvečer jednog toplog travanjskog dana. Konobar u krčmi Big Ben kasnije se mogao sjetiti jednog širokog tipa u tamnoj odjeći i mlade djevojke koji su nekoliko sati iza ponoći kod njega sjedili i pili. On to još zna jer su iste večeri poslije ponoći još jednom došli gosti, koji su svi htjeli ubiti vrijeme do početka koncerta. Par je sjedio u kutu desno od vrata, smijao se i pio. Tipa zna iz viđenja, jedan od Borbaševih ljudi, razbijač i šupak. Žensku je vidio prvi put, vjerojatno neka premlada i prenašminkana studentica koja se bila bacila na njega. Dvoje neugodnih ljudi koji nisu pravili probleme, zbog čega nije ništa rekao na neukusno žvaljenje u kutu, ako bi se šmekali. Kad se činilo da će koncert konačno početi, izbacio ih je zajedno sa ostalim gostima. Ostalo ga se ionako nije ticalo, i što se uopće dogodilo.

Margareta je rekla da je oko 23 sata sa Ivanom otišla u Tvrđu da tamo pogleda najavljeni ciganski bend iz Srbije. Već su bile malo pripite jer je kući malo jeftinije piti, a u klubovima se ne toči uvijek bambus. Budući da Vedran skoro nikako nije izlazio, nije ni čudo da se nije pridružio. Osim toga, bez njega je jednostavno zabavnije u Tvrđi. Kad su stigle u klub, već je tu bilo mnogo ljudi, koji su svi čekali na ulici. Bilo je rakije za sve koji su

išli u klub. Netko je tada iznio cijeli pladanj s rakijama na ulicu i naravno da su otišle da uzmu koju, ali to je bilo nemoguće. Tada ih je Damir, kojeg nije uopće poznavala, uveo u klub, ali on je imao oči samo za Ivanu. U klubu je zatim oboje zbog važnijih stvari izgubila iz vida, no nije imala dojam da se Ivana ne bi mogla sama snaći. Možda je trebala biti alarmirana kad joj je Ivana na ulici oduševljeno pričala o njemu. Tada je to odbacila kao pijansku priču. Poznaje je ipak već dugo i zna kakva je. No nije očekivala da neće doći kući i smatra da to nije u redu. Najčešće bi dopustila da je zapričaju, da izdrži večer, malo očijukala da napali tipove, možda pusa i to bi bilo to. Tek malo ravnoteže prema dosadnoj kući s dosadnim Vedranom. Kad nije došla ni druge noći, savjest ju je pripekla što nije pazila na nju. Iznenadilo ju je da Vedran nije bio nimalo drugačiji nego inače, kao da Ivana nije bila nestala. Nije čak ni pitao gdje su bile i što se desilo. Samo je dijete cijelo vrijeme vrištalo i morala ga je povesti sa sobom u lokal. Iako je to zabranjeno, ali vrišteće dijete ne možeš ostaviti samo. Nešto tu nije kako treba, to je svatko mogao vidjeti. Još kad joj je Vedran pristavio doručak, mislila je da je lud, a možda je uvijek i bio.

Vanjska kamera Q-Cluba zabilježila je jednu kratku scenu na ulici: skrup mladih ljudi, koji su glasno molili za ulaz. I nekoliko drugih u čijoj je sredi- ni bio pladanj s čašama rakije, i tu dvije mlade žene a jedna od njih-kasnije prepoznata kao Ivana-stoji pomalo po strani i uporno gleda u jednom sm- jeru. Odatle se jedan tamno odjeveni, snažni muškarac gura kroz gomilu na ulici, među bučnim, rasprskavajućim čašama, prema mladoj ženi, i vodi je prema ulazu. Njena prijateljica Margareta slijedi ih u klub. Ljudi uokolo prosvjeduju.

Jedan od dvojice vratara kasnije se sjetio da je njegov nadređeni Damir stao kraj njega sa dvije lijepe mlade žene, objema utisnuo po jednu rakiju u ruke, i potaknuo ih da piju. Iznenadene žene oklijevale su trenutak, a zatim užurbano popile, namigujući mu i smijuckajući se. Na to je Damir uzeo još dvije rakije, jednu za sebe i drugu za jednu od mladih žena, koju je gledao cijelo vrijeme. Mlada žena izgledala je poprilično veselo, i zajedno s njim popila je rakiju. A kratkog dijaloga točno se sjeća jer je bio tako budalast i nije ga još nikad vidio da očijuka. Jednu je već bio gurnuo u klub, a pred drugom se postavio:

Damir: Anđele. Anđelčiću.

Ivana: Tako. Tako znači.

Damir: Možeš ući i popiti jedno piće na moj račun. Ili možeš odbiti.

Ivana: Lijepo, mogu. Piće ću odbiti. Možda.

Time su, jednim Damirovim pokretom, njemu potpuno nepoznata žena i zatim on sam nestali u klubu i metežu. Nekoliko sati kasnije, obje su žene žustro diskutirale, izletjele na ulicu i nekad kasnije ušle u klub. Više ne zna niti ga zanima. Konobar je u manjoj od dvije prostorije za ples kasnije rekao da je promatrao dva kratka razgovora tj. manje-više čuo kako se na njegovom šanku između jedne mlade žene i Damira, s kojim je on išao u školu, nešto razvija. To dvoje svako malo bi se pojavili kod njegovog šanka i pričali. Mlada žena, koje se sjećao kao česte gošće lokala, često se glasno smijala, djelovala mu je malo prehistorično. Njena prijateljica, koja je ispočetka sama stajala, pa iz dosade plesala i kod njega naručila nekoliko votki-Red

Bullova, puno mu se više sviđela. Mogla je tako prekrasno pijano i začuđeno stajati za šankom i promatrati okolinu. Osim toga, imala je ljepše lice, odrazi svjetla tako su lijepo igrali oko njena nosa. A on to voli, kad su ženska lica zanimljivo osvijetljena. Par pored Margarete tek je tu i tamo promatrao. Rekla je svoje ime bez da ju je pitao, zapravo mu se zaderala u uho, pri čemu su ga njene usne izvjesno morale dotaknuti. Mlada žena ponosno je stajala za šankom, detaljno promatrajući Damira, vrlo veselo, „koketno“ bi bila prava riječ. Ženska nije bila preusko odjevena, ali pripijeno, a Damir je kao uvijek u svojim tamnim košuljama, bio pravo brdo mišića sa upadljivim zlatnim prstenom na prstu. Sjećao se da su mu se njihovi razgovori učinili čudnima.

Ivana: A sada-

Damir: Trebao bih skicirati tvoj portret. Lijep, privlačan, više karmina nego samopouzdanja. Pravo žensko.

Ivana: Pravi muškarac ne izgleda kao ti.

U jednom trenutku se šanker pitao zašto ta frajerčina Damir dopušta takvu zafrkanciju sa sobom, pogotovo od jedne ženske. Koliko ga je poznavao, kod nepristojnog ponašanja vrlo brzo bi postao grub. No očito je imao drugi plan za večer. Damirovo snubljenje vesele dame djelovalo mu je u svakom slučaju nevjerojatno neukusno. Npr. platio bi joj piće, neki šareni koktel, pripalio si cigaretu, s guštom otpuhivao dim u prostor i hvalisao se:

Damir: Mogu si priuštiti ovaj klub. I tvoje prisustvo.



Ivana: (pokazujući mu se) Koliko koštam?

Damir: (gledajući je od glave do pete) Vrijediš više nego što smatraš mogućim.

Poslije takvog međusobnog lizanja dupeta, dok se ona igrala s njim a on ponovo pronalazio svoje muško samopouzdanje, šanker je izgubio interes za njih. U neko doba prvo je nestala Margareta s mladom damom, a zatim i Damir, što mu je bilo samo osrednje žao. Unatoč tome veselilo ga je kad se Margareta odjednom vratila malo živahnija i toliko dugo sama plesala. Dok nije mogao a da ne zapleše s njom. Doduše zapostavio je svoje šankerske dužnosti nakratko, no što je boca pive u odnosu na ples sa jednom lijepom ženom. Daljnji tok večeri tada ne mijenja ništa na stvari, misli on. Kamera iznad ulaza još je kratko snimila kad su Damir i Ivana napustili klub. Vjerojatno u smjeru Big Bena, da tamo sačekaju početak koncerta. Damir upravo oblači sako i, iz nekog razloga, pruža Ivani svoju lisnicu, koja je gleda:

Ivana: Bogatstva ću se za neko vrijeme zasititi.

Damir: To nije prijestup.

Ivana: A ako time prevarim onog kojeg volim?

Damir: To ti, kao prvo, nitko neće povjerovati. Drugo, uvijek varaš onog kojeg ne voliš a koji bi tebe mogao voljeti. Treće, nije pristojno govoriti o novcu.

Ivana: Muljatoru.

Vraća mu lisnicu i idu. Sve zajedno nije prenešeno previše pojedinosti te

večeri. Rijetki snimci kamere, dijelovi razgovora i trenuci kojih su se sjećali ljudi u njihovoj blizini mogli su se snimiti, ostalo je nestalo u muzičkoj kakofoniji i znojnoj magli kluba. Sigurno je, prema iskazima i promatranjima svjedoka, da su Ivana i Damir zajedno napustili Big Ben. U nepoznatom smjeru, u njegovom autu, i da nisu posjetili koncert srpskog benda. Ne zna se što se desilo za vrijeme njihova odsustva, iako se o time ne treba baš razbijati glavu. Interesantnijom se čini priča o Margareti i šankeru, koja se u danima poslije Ivaninog nestanka razvila u malu aferu jer šanker, neki Željko iz Belišća navodno tamo ima curu koja radije izlazi u Slavonski Brod nego u Osijek. To bi moglo objasniti zašto se Željka neredovito moglo sreći u Osijeku. Tek tri dana nakon večeri u Q-Clubu Ivana je viđena u Donjem gradu. Navodno je išla od tržnice prema riječnoj obali i sjedila u blizini svog i Vedranovog stana, sve dok u nedjelju navečer nije otišla k njemu. U ponedjeljak je, prema iskazu jedne susjede, došlo do žestoke svade između njih dvoje, nakon čega se do srijede nije pojavila kod njega. Susjeda ima nekih pretpostavki što se tu desilo. Već duže vrijeme sumnja da nisu oženjeni i odgajaju kopile. Ako se može govoriti o odgoju. Normalan život to svakako nije.

#### 14. Tomislav priča kako je bilo u rovu

Zamisli, tu smo negdje u Bosni. Tu dolje smo u rovu, gore negdje na brdu su Srbi. Nisu daleko, možemo ih čuti dok govore ako smo skroz tihi. No ne može ih se točno razumjeti. Samo mrmljanje, jer su predaleko. Osim toga

pucaju. I mi malo pucamo. A tad nam netko nešto dovikne, neku psovku, da ne znamo ciljati i da smo kurvini sinovi, i da će nam zgnječiti jaja. Tada mi uzvraćamo psovke, da nemaju kurac a jedina pizda koju su ikad vidjeli je ona njihove mame. A tad se glasno smijemo. I onda se oni smiju psovkaama koje nam dovikuju. Naš problem je što ne možemo izaći iz rova bez da nas primjete. Osim toga, municija je lagano kraju a nadopunu se ne može očekivati prije sumraka. Stoga sve češće zaustavljamo paljbu. Ionako nema smisla pucati na nekog koga ne vidiš. I kad smo se neko vrijeme stišali, oni gore su odjednom viknuli da jesmo li glupi, što se događa zašto smo, guzičari, prestali pucati. Rekli smo im, četničkim svinjama, šta se dogodilo. Da jedva da imamo municije a novu ćemo dobiti tek noćas. Zatim su zbijeno vikali da ne možemo samo tako jednostavno prestati pucati kad nama paše. Jer je rat i ne može se jednostavno prekinuti jer nemaš municije, i ako još dugo budemo tako mirni i ništa ne učinimo, da će ih povući i odvesti gdje je prava fronta. A to se nikome od njih ne da, je li nam to jasno, što to znači, i da sad prokleta ponovo uzmemo puške i pucamo, mi prljavi jadranski fašisti. Zatim je naš komandant rekao da bi mu bilo žao da zbog nas upadnu u neprilike, ali ne možemo mnogo učiniti ako nema municije, tu puške šute, vi amputirana kopiladi. Već smo razmišljali da li bi bio dobar trenutak za izlazak iz rova kad se ovi povuku. Već smo se radovali pomisli na izlazak iz glupog rova. No tada se čuo nekakav prigušeni zvuk i pored nas u rovu sletio je jedan veliki ruksak. Netko odozgo viknu, eto vam municije, posrane drkadžijske svinje. Eto vam vaše nadopune, možemo li prokleta nastaviti sada ili što. I ispuca jednu dobru salvu na nas. Takvo što može jedino ludim Srbima past na pamet. Da u ratu nisu ginuli ljudi, ne bi se sve to smjelo tako

ozbiljno shvaćati.

## 15. Sreća i bijes Odisejev

Taj se niti ne raduje povratku kući. Ni ne želi to. Raduje se razgovoru. To zna. Sve ubojite događaje od isplovljavanja prema Troji. I prije toga, žena. Bože dragi. I tada žene, gospodo moja. I onda, konj. To je bio njegov najveći trijumf, kaže. Veseli se što to može ispričati nekoj kurvi. Zato što mu sve vjeruje. Da nije bilo konja. Ah, pobjegao bi od rata, jednostavno tako, kao ljudska svinja. Što će u Troji. Tko bi čovjeku oprostio njegov strah. Vidimo kamiondžiju koji stoji u koloni na granici i u motelu viđa jednu napaljenu sisatu kojoj se podaje, prije svega verbalno. Kirka kojoj će za ljubav njegov motor vrelo zaurlati. Pokazat će joj neke tetovaže. I stvarno je presretan sobom. Jer toliko daleko putuje. Zatim piči dalje.

Bijes ovog čovjeka sastoji se u tome što mora vidjeti da drugdje nije drugačije. Samo se toliko ne razgovara. Penelopa se očito ne podaje mušterijama prerječito, radije će poslije napraviti konja na tepihu. Čak i najveću sreću jednom moraš napustiti. Nanovo plete priču svoje čežnje na obali svakog muškarca. To sranje dobri povratnik ne želi čuti, jer ga poznaje. Vidimo jednog čovjeka, koji pije kao zemlja. A potom se tuče. I mlatne čak i Penelopu, jer je čuo za Agamemnona, svoga prijatelja. Nije lijepo. Žena krenu na njega sa sjekirom. Samo to ne. Poslije čitamo nešto o ljubomornim dramama u nekom predgrađu. Osjećaj usamljenosti vrabaca u ruci pritom se

hladio. Dok je golub na krovu, ta grozna polena<sup>12</sup>, obrnuo nekoliko pijanih krugova.

A sad vi otputujte u svijet.

---

<sup>12</sup> Polena-figura koja je ukrašavala pramac galija, često u obliku nage žene, sirene ili vile.